

КРАСА В РІЗНОМАНІТТІ

**Анна Зварич,
Ольга Кукурудза,**

учителі Першої української гімназії ім. М. Аркаса (м. Миколаїв)

Представлені уроки музичного і образотворчого мистецтва в 5-му класі розроблено до інтегрованої програми "Мистецтво" (тема семестру – "Види і жанри мистецтва").

Ключові слова: інтегрований курс "Мистецтво".

СПІВОЧІ ГОЛОСИ

(урок музичного мистецтва)

Мета. Ознайомити учнів зі співочими голосами: бас, баритон, тенор, контральто, мецо-сопрано, сопрано; розвивати навички аналізу музичних творів, вокально-хорові навички; прищеплювати любов до класичного співу; виховувати музично-естетичний смак, потребу в постійному спілкуванні з творами мистецтва.

Твори для слухання та виконання: О.Янушкевич "Веселкова пісня", І.Кириліна "Співають діти", записи співу відомих вокалістів Є.Мірошніченко, Б.Гмирі, В.Буймістера, Л.Паваротті, П.Домінго, Х.Коррераса, О.Павловської, Р.Лоретті.

Літературний матеріал: українська народна казка "Колобок".

Візуальний ряд: портрети відомих співаків світу, автошаржі Ф.Шалаяпіна, Е.Карузо.

Відеоряд: Є.Мірошніченко; Б.Гмиря "Думи мої"; В.Буймістер "Чорнії брови"; "Три тенори" – Л.Паваротті, П.Домінго, Х.Коррерас – "Повернись у Соренто"; О. Павловська "Степом, степом".

Засвоєння понять: назви співочих голосів, терміни "штрих", "тембр", "мелодія", "вокаліз".

Хід уроку

I. Організаційний момент. Учні входять до класу під звучання "музики природи" – співу пташок. Музичне привітання "Добрий день вам, добрий день".

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель. Діти, ви сьогодні зайшли до класу під незвичну музику. Що це за музика й де ми можемо її почути? (*Спів пташок, у лісі*). Так, справді, – почути її ми можемо в лісі, на природі. А чим для вас є природа? (*Відповіді*). А чи відомо вам, як зародилося мистецтво? (*Відповіді*). Отже, мистецтву вже дуже багато тисяч років. Воно зародилося з природи, з самого життя людини. І скільки воно живе, стільки розвивається та вдосконалюється. А які види мистецтва ви знаєте? (*Відповіді*).

Щоб пригадати матеріал, з яким ми знайомилися на минулих уроках, пропоную гру "Музичний мікрофон".

Слухаючи запитання, ви маєте швидко підняттям руки сигналізувати про те, що знаєте відповідь. Будьте чемними, не перебивайте один одного. Слово отримає тільки той, у кого в руках опиниться мікрофон.

1. Пригадайте, з яким мистецтвом ми знайомилися на минулих уроках? (*З народним*).

2. А що ж ви розумієте під народним мистецтвом? Що належить до народного мистецтва? (*Народні пісні, танці, вишивка, килимарство, гончарство, народна іграшка*).

3. Які пісні називають календарно-обрядовими?

4. Які цикли календарно-обрядових пісень вам відомі?

5. Які родинні свята ви знаєте?

6. Які пісні звучать в оселі, де є немовля?

7. Які народні танці вам відомі?

8. Назвіть народні інструменти різних країн світу. (*Наприклад: мандоліна, Італія...*).

Звісно, не кожен із вас у майбутньому стане музикантом, опанує гру на якомусь музичному інструменті, але увяйти себе музикантами ви можете. Чи не так? Тож вашим домашнім завданням було самостійно або з допомогою батьків виготовити власні музичні інструменти, дати їм назву та продемонструвати, як вони грають. (*Учні презентують власноруч створені музичні інструменти*).

III. Основна частина.

Учитель. Поруч із народним існує професійне авторське мистецтво; його творять люди, які присвятили музиці все своє життя. Вони здобували спеціальну професійну освіту, писали інструментальну музику, пісні.

Ось, наприклад, прослухайте фрагмент пісні й спробуйте визначити, якою вона є – авторською чи народною? (*Учні слухають "Рече та стогне Дніпр широкий"*). Ця пісня авторська, музику написав Віктор Косенко на слова Тараса Шевченка, хоча дуже часто її називають народною, настільки відомою та улюбленою серед українського народу вона стала.

На відміну від переважно колективного характеру творення народного мистецтва твори професійного мистецтва завжди мають свого автора. Раніше народне мистецтво дуже часто створювалося та виконувалося

просто на вулиці, а де ж зараз можна почути твори професійних майстрів? (У театрах, концертних залах). Сьогодні на нас чекає дивовижна уявна подорож до концертної зали, де ми ознайомимося з вокальною музикою.

Певно, ви вже знаєте, яку музику називають вокальною?

Учень. Вокальною називають музику, яка виконується голосом.

Учитель. Що вам ще відомо про вокальну музику?

Учень. У звичайній словесній мові зміст зрозумілий і без інтонації, а музичну мову можна збагнути лише завдяки інтонації, яка є основою будь-якої мелодії. Вокальну музику зазвичай пишуть на віршовані тексти, але її можна співати і без слів, протягуючи голосний звук або склад. Такий спів називається вокалізом.

Учитель. Під час слухання вокальної музики ми сприймаємо одночасно красу поетичного слова, вокальної мелодії та її інструментального супроводу (аккомпанементу). Проте саме забарвлення людського голосу надає вокальній музиці неповторності й чарівності. Якщо я попрошу вас заплющити очі, а когось із учнів – заспівати пісню, то чи зможете ви впізнати, хто її співав? Так, справді, навіть слухаючи радіо, ми можемо назвати ім'я виконавця. Завдяки чому ви впізнаєте його голос?

Учень. Завдяки тому, що голос кожної людини має свої особливості.

Учитель. Людський голос – це дар природи. Ми використовуємо його для спілкування і для співу. А ще людський голос – це унікальний музичний інструмент. І як музичні інструменти мають різну висоту звучання, так і співочі голоси людей розподіляють на високі, середні та низькі (демонстрація плаката). Серед чоловічих – це **тенор, баритон і бас**. Серед жіночих – **сопрано, мецо-сопрано і контральто**.

Висота, сила, забарвлення голосу мають дуже важливе значення для створення музичних образів. Ось уявіть себе композитором, якому потрібно передати тендітність і ніжність, який голос для цього найбільше підійде? (Сопрано). За допомогою якого голосу краще передати мужність і рішучість? (Бас, баритон).

Усесвітньо відомими співаками були Енріко Карузо (тенор), Федір Шаляпін (бас), Марія Каллас (сопрано), серед українських співаків – Соломія Крушельницька (сопрано), Анатолій Солов'яненко (тенор) та багато інших. (Перегляд ілюстрацій-портретів, поданих у підручнику та розміщених на дошці).

На сторінці 33 підручника представлено цікаві шаржі на відомих співаків Ф.Шаляпіна та Е.Карузо. Гадаю, вам відомо, що шарж – це один із видів графічного портрета, який показує в гумористичному плані характер людини.

Серед співаків, які активно пропагують класичну вокальну музику на сучасній естрадній сцені, – Володимир Гришко.

А зараз ми ближче ознайомимося з різними співочими голосами. Ви почуєте, як по-різному вони звучать. Спробуйте лініями різної товщини зобразити їх звучання.

Бас – чоловічий голос найнижчого регістру. Бас по тембру легко визначити навіть у розмовній мові. Видатним українським басом був Борис Гмиря. Він із легкістю виконував також партії баритона та навіть тенора. У його репертуарі – понад сорок оперних партій. Почав свою музичну освіту, коли йому було вже більше тридцяти років. Дуже любляв співати українські народні пісні, російські романси, а також пісні на вірші Т.Шевченка. (Перегляд фрагмента відеофільму "Думи мої"; учні зображують лінією звучання баса).

Баритон (від грец. *barytonos* – важкий) – чоловічий голос середнього регістру, між тенором і басом. Баритон відрізняється від баса більшою м'якістю й вільними верхніми нотами, а від тенора – більшою густиною звука. Відомим українським баритоном є народний артист України Валерій Буймістер, який закінчив Київську консерваторію, був солістом Київського камерного хору, а зараз із успіхом виступає на сценах США, Мексики, Франції, Португалії, Чехії. (Перегляд фрагмента відеофільму "Чорні брови"; учні зображують лінією звучання баритона).

Тенор – найвищий чоловічий голос. Усесвітньо відомі тенори Хосе Каррерас, Пласідо Домінго та Лучано Паваротті стали учасниками знаменитого проекту під назвою "Три тенори", створеного з метою популяризації класичної музики. Як сталося, що три тенори, що конкурували на концертній сцені, почали співати разом? У 1987 р. Х.Каррерас захворів на лейкемію, його кар'єра і життя були zagrożені. Щоб підтримати свого колегу, П.Домінго та Л.Паваротті почали виступати разом із ним. Згодом співак успішно подавав хворобу і продовжив концертну діяльність. Проект припинив своє існування після смерті 6 вересня 2007 р. Л.Паваротті. (Перегляд фрагмента відеофільму "Повернусь у Соренто"; учні зображують лінією звучання тенора).

Контральто – найнижчий за регістром, оксамитовий жіночий голос. Як правило, використовується для створення трагічних, драматичних образів. Відомою українською співачкою, яка володіє цим голосом, є Ольга Павловська із Черкащини. Прослухайте фрагмент легендарної пісні Анатолія Пашкевича "Степом, степом" у виконанні О.Павловської. (Перегляд фрагмента відеофільму "Степом, степом"; учні зображують лінією звучання контральто).

Сопрано – найвищий за регістром (прозорий і срібlistий) голос. Звичайно сопрано володіють жінки й діти. Розрізняють три основні різновиди жіночого сопра-

но: колоратурне, ліричне й драматичне. Колоратурне сопрано – найвищий жіночий голос; тендітний, витончений, зі срібним верхнім регістром; здатний виконувати широкі стрибки й пасажи. Серед відомих співачок, які співають сопрано, – гречанка Марія Каллас, іспанка Монсерат Кабальє та українка Євгенія Мірошниченко. Закінчивши Київську консерваторію, Є. Мірошниченко працювала солісткою Київського театру опери та балету, стажувалася у відомому італійському театрі Ла Скала. Володіла легким і рухливим голосом, який вільно досягав високих нот у верхньому регістрі. Пішла з життя співачка у квітні 2009 р. (*Слухання співу Є. Мірошниченко; учні зображують лінією звучання сопрано*).

А тепер перегляймо, які лінії у вас утворилися. (Учні презентують свої схеми-малюнки; учитель відкриває дошку й демонструє свою схему-малюнок, разом порівнюють, аналізують).

Отже, найнижчому голосу відповідає найтовстіша лінія, а найвищому (сопрано) – найтонша.

Фізкультхвилинка – виконання пісні "Веселкова" з рухами.

Учитель. Ви, мабуть, помітили, слухаючи фрагменти пісень, що у вокальній музиці використовують різні способи співу. Способи виконання музики композитори вказують за допомогою штрихів (штрих – це спосіб видобування звуків голосом чи на інструменті): *легато, стакато, нон легато*. Зверніть увагу, як вони позначаються в записі (стор. 33 підручника), а ось як вони можуть звучати (*учитель співає*). Як бачите, одну й ту ж фразу можна виконати по-різному. Спробуймо проспівати перший рядок пісні "Веселкова" різними штрихами: *легато, стакато, нон легато (спів учнів)*.

Ми слухали відомих співаків світу, але гарним голосом володіє кожен із присутніх у класі. У кожного з вас, діти, чудові, дзвінкі, сріблясті голоси. І саме про таких дітей була складена пісня "Співають діти", яку ми з вами зараз розучимо. (*Розучування пісні "Співають діти"*).

Учитель. І ось, коли ви вже знайомі зі способами виконання музики, орієнтуєтесь у різних тембрах співочих голосів та вмієте їх розпізнавати, спробуймо створити вокальні образи героїв казки "Колобок". Назвіть їх. (*Відповіді учнів*). А тепер спробуйте попрацювати в групах і для кожного казкового героя підібрати відповідний голос, регістр, штрих, темп та характер мелодії. Зверніть увагу на таблицю, яка подана в підручнику на стор. 33. (*Робота в групах. Презентація робіт на аркушах*).

IV. Підбиття підсумків уроку. Оцінювання роботи учнів.

V. Домашнє завдання: переглянути фільм "Каллас назавжди".

У КРАЇНІ СВІТЛОТІНІ

(урок образотворчого мистецтва)

Тема семестру. Види і жанри мистецтва.

Тема уроку. Краса в різноманітті. У країні Світлотіні.

Мета. Ознайомлення з поняттями "штрих", "світлотінь", прийомами нанесення штрихів; закріплення знань з теми "Графіка"; виконання ілюстрацій до казки "Колобок" у графічних техніках та створення книжки; розвиток естетичних смаків, виховання інтересу до образотворчого мистецтва, охайності, старанності під час виконання практичної роботи.

Матеріал та обладнання. Презентація з використанням фрагмента мультфільму та зразками ілюстрацій; для учнів – підручник, альбом, олівці, гелеві ручки, маркери, фломастери.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель. Отже, ми продовжуємо знайомство з темою "Краса в різноманітті", яку ви почали вивчати на уроці музичного мистецтва, а наш урок називається так: "У країні Світлотіні".

Як ви пам'ятаєте, у графіці художник втілює свій задум у рисунку за допомогою ліній. Це може бути швидка замальовка з натури, підготовча робота до творів живопису, скульптури, проектування архітектурних споруд, а також самостійна завершена композиція. Пригадаймо види графіки. (*Учні переглядають наочність, називають види графіки: книжкова, станкова, журнальна, промислова, плакат*).

III. Основна частина.

Учитель. Мелодія і лінія – своєрідні "солісти", які створюють художній образ у музиці й графіці. Як звучання голосу збагачується акомпанементом, так і виразні можливості ліній посилюються, якщо їх багато. Лінії, різні за накресленням і напрямом, називаються *штрихами*. Вони бувають прямі, округлі, перехресні тощо. Пригадайте, що ж таке "штрих" у музиці? А в образотворчому мистецтві штрих – це риска, що виконується одним порухом руки. Штрихами можна передати і характер дерева, і ніжність квіток, і простір, і небо! (*Перегляд зображень*).

Усе це можна відтворити за допомогою особливого нанесення штрихів, їх щільності, що дає змогу сприймати об'єкти об'ємними. Придивіться уважно, чи всі предмети мають освітлену частину? А тінь? Чи є тінь від предмета? (*На дошці намальована куля, на якій учитель демонструє нанесення штрихів по формі з напівтінно, світлом, полиском, власною тінню, рефлексом та тінню від предмета і підписує*).

Ми визначили з вами, що завдяки світлу, яке потрапляє на предмет, ми бачимо його освітлену й затінену сторони. Завдяки плавному переходу від світла до тіні художник легко може перетворити лінійний малюнок на об'ємне зображення. Отже, кожен предмет має тінь, світло, полиск, напівтінь, тінь від предмета і рефлекс. А де ж художники застосовують ці знання? Відповідь на це запитання нам допоможе знайти підручник, відкрийте стор. 34. *(Діти читають, дають відповідь на запитання).*

Мабуть, усі ви колись мріяли побувати в країні Казок. Сьогодні на уроці ми мандруватимемо загадковими вулицями цієї країни. На уроці музичного мистецтва ви створювали вокальні образи героїв казки "Колобок". Для того щоб зобразити візуально цих героїв, переглянемо фрагмент мультфільму "Колобок". *(Перегляд мультфільму "Колобок", обговорення образів казки).*

Фізкультхвилинка

Ми сьогодні подорожуємо країною Казок, і фізкультхвилинка буде теж казковою. Цю казку ви одразу впізнаєте!

Діти встають з місця.

Посадив дід ріпку (присіли),

виросла ріпка велика-превелика (встали потягнули ручки догори),

дід узяв і витягнув ріпку (руки на пояс)

та й подався додому (сіли на свої місця).

* * *

Встаньте, діти, посміхніться,

Землі нашій уклоніться

За щасливий день вчорашній.

Всі до сонця потягніться,

Вліво, вправо нахиліться,

Веретенцем покругіться.

Раз присядьте, два присядьте

І за парти тихо сядьте.

Учитель. Уявіть, що ви працюєте в редакції, де випускають книжки, ви художники, і від вас залежить, які образи побачать маленькі діти, читаючи цю казку. Кожен із вас отримає уривок з казки, до якого потрібно виконати ілюстрацію. Вам стануть у пригоді зразки ілюстрацій, виконані професійними художниками. Будьте уважними, правильно розмістіть фігури казкових тварин на аркуші. Спробуйте відразу визначити, де знаходиться джерело світла: сонечко, якщо дія відбувається на вулиці, чи віконце – якщо у приміщенні. Згадайтеся, навіщо вам це? Поміркуйте, як за допомогою ліній та штрихів надати фігурам казкових персонажів об'ємності.

(Учні отримують фрагменти з казки "Колобок", працюють над створенням образів героїв).

IV. Підсумок уроку. Презентація робіт учнів і їх оцінювання. Учитель збирає ілюстрації і формує "розкладну" книжку.

Учитель. Подивіться, діти, яка яскрава книжечка внас вийшла!

V. Домашнє завдання: виконати титульну сторінку до книжки.

УДК 373.5.016:[78+72]

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Ольга Успенська,
учитель ЗОНЗ (м. Львів)

Розробка уроку художньої культури в 9-му класі на основі ігрових технологій з використанням елементів методу театралізації.

Ключові слова: культура середньовіччя, ігрові технології.

Мета. Закріпити й поглибити знання з історії культури європейських країн і рідного міста доби середньовіччя; розвивати вміння використовувати раніше набуті знання та робити висновки, розвивати пізнавальний інтерес учнів шляхом самостійного пошуку; виховувати повагу й інтерес до української культури та культури інших народів, почуття гордості за рідне місто.

Тип уроку. Урок закріплення та розвитку набутих знань.

Форма уроку. Сюжетно-рольова гра з елементами театралізації.

Обладнання. Експозиція музею, магнітофон, диски та касета, ілюстрації визначних пам'яток культури середньовічної доби, картки з текстами "Послань...", "Угод".

Підготовка до уроку. Учні заздалегідь об'єднані в чотири групи, які отримали завдання підготувати розповідь про культурні досягнення різних європейських країн.